

Γάμος και οικογένεια: Η ελληνική και η ευρωπαϊκή πραγματικότητα

*Της κας Φώνης Παπαρηγοπούλου-Σκορίνη,
Αναπλ. Καθηγ. Αστικού Δικαίου, Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών*

Διαπιστώσεις και προοπτικές λοιπόν στην ευρωπαϊκή και ελληνική πραγματικότητα στο πεδίο του γάμου και της οικογένειας.

Προτού προχωρήσω στην ανάλυση των σημείων πού κρίνω ότι αξίζουν την προσοχή μας θέλω νά θυμίσω ότι επειδή ο γάμος και η οικογένεια είναι θεσμοί ύψιστης σημασίας για την κοινωνία και την Πολιτεία, γι' αυτό τό Κράτος τούς θέτει υπό την προστασία του και τούς ρυθμίζει μέ μιά σειρά διατάξεων, οί όποιες εντάσσονται κατ' αρχάς στό Σύνταγμα (τόν υπέρτατο νόμο του Κράτους) και στίς διατάξεις κυρίως του Οικογενειακού δικαίου, αλλά και σέ διατάξεις Ευρωπαϊκών και διεθνών Συνθηκών (Συμβάσεων), οί όποιες κυρωμένες από την Ελλάδα αποτελοῦν, όπως είναι γνωστό, έσωτερικό μας δίκαιο.

Στό Σύνταγμα έχουμε τά άρθρα 9 και 21 πού θεσπίζουν την προστασία του γάμου της οικογένειας, της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας και απαγορεύουν κάθε αυθαίρετη παρέμβαση στην οικογενειακή ζωή και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τά Ανθρώπινα Δικαιώματα έχουμε τό άρθρο 8 πού επιβάλλει στά Κράτη μέλη τόν σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Επιπλέον, νόμο του Κράτους αποτελεί από τό 1992 και ή Διεθνής Σύμβαση για τά Δικαιώματα του παιδιού, ή όποία συνιστά τόν καταστατικό χάρτη των δικαιωμάτων του, και προστατεύει επίσης την οικογενειακή ζωή του παιδιού και τή σχέση του μέ τούς γονείς του (π.χ. άρθρ. 8, 9, 10, ιδίως 16).

Όμως, τό κυρίως πλαίσιο ρύθμισης των θεμάτων πού άφοροῦν τόν γάμο και την οικογένεια είναι, όπως είναι αυτονόητο, τό Οικογενειακό

δίκαιο. Καί πρέπει νά πῶ ὅτι κανένα πεδίο τοῦ δικαίου δέν ἔχει ὑποστῆί τόσες καί τόσο ἐκτεταμένες ἀλλαγές, στίς δύο τελευταῖες δεκαετίες ὅσο αὐτό: ξεκινοῦν ἀπό τό 1980 καί φτάνουν ὡς τό 2002 (στόν νόμο πού θέσπισε τίς διατάξεις γιά τήν ἰατρική ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή καί τροποποίησε τίς διατάξεις γιά τήν συγγένεια).

Ἄς προχωρήσουμε, λοιπόν, στίς διαπιστώσεις σχετικά καί τήν ἑλληνική καί τήν εὐρωπαϊκή πραγματικότητα τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας. (Φυσικά ὄχι μέ τρόπο ἐξαντλητικό, γιατί ὁ χρόνος μας εἶναι περιορισμένος - Μόνο μερικές κύριες ἐπισημάνσεις).

Γιά τόν γάμο πρῶτα : πόσο πίσω νά πάει κανείς γιά νά διαπιστώσει ἐξελίξεις στήν ἑλληνική νομοθεσία; Οἱ περισσότερες ἀπό αὐτές (τίς ἐξελίξεις), ἂν ὄχι ὅλες, εἶναι ἤδη πολύ γνωστές: ὁ πολιτικός γάμος, ἐναλλακτικά μέ τόν θρησκευτικό, τό ἐκσυγχρονισμένο διαζύγιο χωρίς τήν ὑπαιτιότητα καί μαζί τό συναινετικό διαζύγιο καί ὁ ἀντικειμενικός κλονισμός ὕστερα ἀπό 4ετή διάσταση, ἡ ἀξίωση συμμετοχῆς στά ἀποκτήματα (πού τεκμαίρεται στό 1/3 τῆς περιουσιακῆς αὐξησης τοῦ ἄλλου συζύγου), οἱ διαφορετικές ρυθμίσεις στή διατροφή τῶν τέως συζύγων μετά τό διαζύγιο, μέ διαφορετική πιά φιλοσοφία (:μετά τή λύση τοῦ γάμου καθένας σύζυγος πρέπει νά σταθεῖ μόνος του στά πόδια του, νά πάψουν νά ὑπάρχουν ἐξαρτήσεις, οἱ ὁποῖες διαιώνίζονται. Μόνο κατ' ἐξαίρεση νά δικαιοῦται ὁ ἕνας νά ζητήσῃ ἀπό τόν ἄλλο νά τόν διατρέφει).

Θά μπορούσε μόνο κανείς νά συμπληρώσει τήν εἰκόνα παραθέτοντας ὀρισμένα στατιστικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα δείχνουν τήν πορεία τῶν παραπάνω ἐξελίξεων, τήν ἀποδοχή τους, δηλαδή, ἀπό τήν ἑλληνική κοινωνία, καί τό κατά πόσο οἱ φόβοι, οἱ ἐνδοιασμοί πού εἶχαν ἐκφραστεῖ ἀρχικά ἐπιβεβαιώθηκαν ἢ ὄχι.

Έτσι, ο πολιτικός γάμος, βρήκε πολύ μικρή απήχηση: κοντά στο 10% τῶν τελούμενων γάμων. Ἐνῶ ἀντίθετα,

τά συναινετικά διαζύγια, κυμαίνονται γύρω στο 70-80% τοῦ συνόλου τῶν ἐκδιδόμενων διαζυγίων. Τά ὑπόλοιπα 20-30% ἐκδίδονται μέ ἀντιδικία δηλ. βασισμένα στόν ἰσχυρό κλονισμό. Ἀπό αὐτά, τό 75% περίπου εἶχε ὡς λόγο διαζυγίου τήν 4ετή διάσταση.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, στήν Ἑλλάδα, στό ἑλληνικό δίκαιο, δέν σημειώνονται ἄλλες μειζονες ἀλλαγές στό πεδίο τοῦ γάμου, ὅπως σέ ἄλλα εὐρωπαϊκά δίκαια. Τί ἐννοῶ μ' αὐτό: Ὅτι κατ' ἀρχάς, σέ μᾶς δέν ἔχει ἰδιαίτερη νομική βαρύτητα ἡ ἐλεύθερη ἔνωση ἢ ἐλεύθερη συμβίωση (ἢ, ὅπως εἶναι πιά γνωστή "ἡ ἐξώγαμη συμβίωση"). Ὁ δεσμός, δηλαδή, ἀνάμεσα σέ δύο πρόσωπα, τά ὅποια συμβιώνουν, ζοῦν μαζί ὡς ζεῦγος, χωρίς ὅμως νά ἔχουν τελέσει γάμο. Μιά παρόμοια σχέση δέν ἀναγνωρίζεται ἀπό τό δίκαιό μας ὡς παράλληλη, ἐναλλακτική τοῦ γάμου καί ἔτσι δέν παράγει δικαιώματα, ὑποχρεώσεις καί δεσμεύσεις γιά τό ζεῦγος, ὅπως ἡ σχέση τοῦ γάμου.

Ἐντοῦτοις, ὁ νόμος δέν ἀγνοεῖ ἐντελῶς τήν ὕπαρξη αὐτῆς τῆς πραγματικῆς, κοινωνικῆς κατάστασης, ἀφοῦ, ἄλλωστε, ἀρχίζει νά ἔχει μεγάλη ἐξάπλωση καί διάδοση καί στήν Ἑλλάδα καί νά ἀποτελεῖ ἕνα φαινόμενο κοινωνικά ἀνεκτό (τουλάχιστον στά ἀστικά κέντρα). Ἐτσι, γίνεται ἀναφορά στήν ἐλεύθερη ἔνωση ἑτερόφυλων προσώπων δύο φορές ρητά στόν ΑΚ : τή μία στίς διατάξεις πού ρυθμίζουν τή διατροφή, ὅπου ὀρίζεται ὅτι ἂν ὁ διαζευγμένος τέως σύζυγος συζεῖ σέ ἐλεύθερη ἔνωση μέ νέο σύντροφο μετά τό διαζύγιο, χάνει τό δικαίωμα τῆς διατροφῆς πού εἶχε κατά τοῦ τέως συζύγου του (ἄρθρο 1444 §2 ΑΚ). Ἐδῶ δηλώνεται μία ἀρνητική, δυσμενῆς συνέπεια τῆς ἐλεύθερης ἔνωσης.

Ἡ δεύτερη ἀναφορά τῆς ἐλεύθερης ἔνωσης εἶναι πρόσφατη : στίς νέες διατάξεις τοῦ ΑΚ ὀρίζεται ὅτι τό ζευγος πού συμβιώνει σέ ἐλεύθερη ἔνωση ἔχει δικαίωμα, ὅπως καί τό ζευγος συζύγων, νά προσφύγει στίς μεθόδους ἰατρικῶς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς καί νά ἀποκτήσει παιδί. Ὅποτε, καί ἐφόσον τηρηθοῦν οἱ προϋποθέσεις τοῦ νόμου, τό παιδί πού θά γεννηθεῖ θεωρεῖται αὐτοδικαίως ἐκούσια ἀναγνωρισμένο ἀπό τόν σύντροφο τῆς μητέρας. (Ἄθρ. 1456 + 1475 §2 ΑΚ).

Στό ἑλληνικό δίκαιο, κατά μείζονα λόγο, δέν ὑπάρχει κανενός εἴδους ἀναγνώριση τῶν συμβιώσεων ἀνάμεσα σέ πρόσωπα τοῦ ἴδιου φύλου. Δηλαδή, στό ἑλληνικό δίκαιο γιά νά εἶναι ἕνας γάμος ἔγκυρος καί ὑποστατός ἀπαιτεῖται οἱ νυμφευόμενοι νά ἔχουν διαφορετικό φύλο. (Αὐτό δέν ἀναφέρεται ρητά στόν νόμο, ὅμως προκύπτει ἀπό τό ὅλο πνεῦμα, τήν ὅλη οἰκονομία τῶν διατάξεων τοῦ Οἰκογενειακοῦ δικαίου περί γάμου).

Καί αὐτό σημαίνει ὅτι σ' ἐμᾶς δέν νοεῖται γάμος μεταξύ προσώπων τοῦ ἴδιου φύλου. Μιά τέτοια ἔνωση (μέ ἢ χωρίς γάμο, γενικῶς) δέν ἔχει κανενός εἴδους θεσμική ἢ νομοθετική κατοχύρωση – καί ἂν παρ' ὅλα αὐτά «τελεστεῖ» τέτοιος γάμος, αὐτός κρίνεται κατά τό ἑλληνικό δίκαιο ἀνυπόστατος, ἀνύπαρκτος.

Σέ πολλές εὐρωπαϊκές χῶρες, ὅμως, τά πράγματα εἶναι διαφορετικά. Π.χ. στίς Σκανδιναβικές χῶρες (Δανία, Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία) καί στή Γερμανία ἡ συμβίωση ὁμόφυλων προσώπων εἶναι νόμιμες, καταχωρίζονται σέ δημόσια βιβλία (μιά κατηγορία ληξιαρχικῶν βιβλίων) (καί γι' αὐτό ἀποκαλοῦνται «καταχωρημένες συμβιώσεις», registered partnerships), καί γεννοῦν ἴδια δικαιώματα καί ὑποχρεώσεις μέ τόν γάμο – ἐκτός ἀπό τήν υἰοθεσία, πού ἀπαγορεύεται.

Ακόμη μακρύτερα δέ ἔχουν πάει ἡ Ὁλλανδία καί τό Βέλγιο ὅπου ἔχει θεσπιστεῖ (τήν τελευταία τριετία) τό δικαίωμα κανονικοῦ – πολιτικοῦ – γάμου μεταξύ ὁμόφυλων προσώπων, καί μάλιστα στήν Ὁλλανδία ἐπιτρέπουν καί υἰοθεσία.

Νά, λοιπόν, ἡ εὐρωπαϊκή διάσταση σχετικά μέ τόν γάμο.

Ἄς δοῦμε τώρα τί συμβαίνει μέ τόν θεσμό τῆς οἰκογένειας.

Τήν οἰκογένεια λοιπόν (ὅπως εἶπα καί στήν ἀρχή) τήν προστατεύει καί τό Σύνταγμά μας (ἄρθρ. 21 §1 καί 9 §1 ἀτομικό δικαίωμα σεβασμοῦ τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς), καί τό ἄρθρ. 8 §1 τῆς ΕΣΔΑ (: «Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπαιτεῖ τόν σεβασμό τῆς ... οἰκογενειακῆς του ζωῆς»), ἀλλά καί ὀρισμένα ἄρθρα τῆς Διεθνοῦς Σύμβασης γιά τά δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ, πού θεσπίζουν γιά κάθε παιδί τό δικαίωμα σεβασμοῦ καί μή παραβίασης τῆς οἰκογενειακῆς του ζωῆς (ιδίως ἄρθρο 8 καί 16).

Τό ἐρώτημα, βέβαια, πού τίθεται ἀμέσως εἶναι :

Τί σημαίνει σήμερα «οἰκογένεια»; Σίγουρα λέγοντας οἰκογένεια ἐννοοῦμε ὑπό νομική ἔννοια τήν παραδοσιακή, νόμιμη οἰκογένεια. Αὐτήν πού ἰδρύεται μέ τόν ἔγκυρο γάμο, δύο προσώπων καί περιλαμβάνει τούς συζύγους καί τά (ἀνήλικα) τέκνα τους.

Ὅμως εἶναι πιά μόνο αὐτό ; Διότι δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν χῶρος πού ἀντικατοπτρίζει, ἀντανακλᾷ τίς (καλπάζουσες) κοινωνικές ἀλλαγές καί σήμερα ζοῦμε, παρακολουθοῦμε μιά μεγάλη κινητικότητα τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν καί μιά ἀνατροπή

πολλῶν καταστάσεων, πού τίς θεωρούσαμε, μέχρι πρίν ἀπό λίγο καιρό, δεδομένες. Ἀρκεῖ μόνο νά θυμίσω τούς νέους τρόπους, τίς τεχνικές μεθόδους γιά νά τεκνοποιήσει κανείς καί ἄρα νά φτιάξει οἰκογένεια, τή συχνή δημιουργία νέας οἰκογένειας ὕστερα ἀπό ἕνα διαζύγιο καί τή διάλυση τῆς προηγούμενης οἰκογένειας (αὐτό πού ἀποκαλοῦμε ἀνασυντεθημένη οἰκογένεια, στήν ὁποία ζοῦν οἱ νέοι σύζυγοι μαζί μέ κοινά παιδιά, ἀλλά καί παιδιά ἀπό προηγούμενους γάμους τους) τή γέννηση μεγάλου ἀριθμοῦ παιδιῶν ἐκτός γάμου, ἀπό μή παντρεμένους γονεῖς πού συζοῦν, τίς μονογονεϊκές οἰκογένειες, στίς ὁποῖες ἕνας μόνο γονέας, συνήθως ἡ μητέρα, ζεῖ μέ τό παιδί γιά ποικίλους λόγους (εἴτε διότι εἶναι διαζευγμένη, εἴτε χήρα, εἴτε γιατί υἰοθέτησε τό παιδί, εἴτε γιατί αὐτή εἶναι ἡ ἐπιλογή της, εἴτε γιατί εἶναι παιδί ἐκτός γάμου, ἀναγνωρισμένο ἀλλά μέ ἀδιάφορο πατέρα). Ἀκόμη καί τίς ἀνάδοχες οἰκογένειες μποροῦμε νά συναριθμήσουμε στίς νέες μορφές οἰκογένειας, ἀφοῦ καί αὐτές ἀποτελοῦν μιᾶ ἐναλλακτική, συμπληρωματική μορφή οἰκογένειας.

Σήμερα, λοιπόν, λιγότερο ἴσως στήν Ἑλλάδα, σαφῶς περισσότερο σέ ἄλλες εὐρωπαϊκές χῶρες, διαπιστώνεται ὅτι ἔχουν ἐμφανιστεῖ καί ἄλλες ἐναλλακτικές μορφές οἰκογένειας, πέρα ἀπό αὐτή πού γνῶριζαν οἱ προηγούμενες γενιές.

Αὐτή τή διαπίστωση τή βρίσκουμε καί σέ πολλές ἀποφάσεις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου γιά τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα τοῦ Στρασβούργου (οἱ ὁποῖες ἐκδόθηκαν σέ ὑποθέσεις πού οἱ προσφεύγοντες, μή ἀποτελοῦντες οἰκογένεια μέ τήν παλιά, συμβατική ἔννοια, εἶχαν ἐντοῦτοις ἐπικαλεστεῖ παραβίαση τῆς οἰκογενειακῆς τους ζωῆς ἀπό τά ἔθνη δικάστηρια) τήν τελευταία κυρίως δεκαετία.

Καί τί εἶπε τό Εὐρωπαϊκό Δικαστήριο ; ὅτι : «ή ἔννοια τῆς οἰκογένειας (καί κατ' ἐπέκταση τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου) δέν καλύπτει πιά μόνο οἰκογένειες πού θεμελιώνονται στόν ἔγκυρο γάμο, ἀλλά συμπεριλαμβάνει καί ἄλλες de facto (πραγματικές) σχέσεις, στίς ὁποῖες τά μέρη ζοῦν μαζί ἐκτός γάμου».

Ἐπομένως ἡ νομολογία τοῦ Δικαστηρίου αὐτοῦ δέν κάνει διάκριση μεταξύ (αὐτοῦ πού θά ἀποκαλούσαμε) νόμιμης καί μή νόμιμης (ἐξώγαμης) οἰκογένειας.

Καί ποιά κριτήρια, ποιούς παράγοντες λαμβάνει ὑπόψη τοῦ τό Δικαστήριο γιά νά χαρακτηρίσει μιὰ ἀνθρώπινη σχέση ὡς οἰκογένεια ;

«Τό ἄν τά μέρη ζοῦν μαζί σάν οἰκογένεια, τόν χρόνο πού ἔχει διαρκέσει ἡ σχέση τους, τήν ἀμοιβαία ἀφοσίωσή τους πού ἐκφράζεται καί μέ τήν ἀπόκτηση παιδιῶν καί τήν ἀμοιβαία ἀνάμεσα στό παιδί καί τόν γονιό ἀπόλαυση τῆς συντροφικότητας».

Ἔτσι, οἰκογενειακή ζωή δημιουργεῖται μέ τή σταθερή συμβίωση ὄχι μόνο ἑνός ἔγγαμου ζεύγους, ἀλλά καί ἑνός ζεύγους χωρίς γάμο, ἰδίως ὅταν ἀπό τή σχέση αὐτή ἔχει γεννηθεῖ παιδί, τό ὁποῖο γίνεται μέλος τῆς οἰκογένειας αὐτοδίκαια ἀπό τή γέννησή του, ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἄν ἡ οἰκογένεια αὐτή στηρίζεται στόν γάμο ἢ ὄχι.

De facto οἰκογένεια ὑπάρχει, κατά τήν ἄποψη τοῦ ΕΔΑΔ ἀκόμη καί ὅταν τό παιδί ἀνατρέφεται ἀπό πολύ μικρή ἡλικία ἀπό τή μητέρα του καί τόν σύντροφό της (μέ τόν ὁποῖο αὐτή συζεῖ σταθερά), ἔστω καί ἄν αὐτός δέν εἶναι ὁ φυσικός του πατέρας.

Αυτά ἔχει πεῖ τό ΕΔΑΔ, καί πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι οἱ ἀποφάσεις του συνιστοῦν κατευθυντήριες ἀρχές γιά ὅλα τά Κράτη μέλη τῆς Σύμβασης γιά τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα. Δηλαδή, τά Κράτη μέλη ὑποχρεοῦνται νά λαμβάνουν ὑπόψη τή νομολογία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου καί νά συμμορφώνονται πρὸς τίς ἀποφάσεις του, προκειμένου νά ἀποφύγουν μιά μελλοντική καταδίκη, ἂν γίνεῖ προσφυγή γιά παρόμοια ὑπόθεση.

Μποροῦμε, λοιπόν, μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο, νά μιᾶμε γιά οἰκογένεια μέ στενή ἔννοια, πού ἔχει δημιουργηθεῖ, ἰδρυθεῖ μέ γάμο, καί γιά οἰκογένεια μέ εὐρεία ἔννοια, ἡ ὁποία συμπεριλαμβάνει ὅλα τά ἄλλα παράλληλα σχήματα, ὅλες τίς ἄλλες ἐναλλακτικές μορφές ἐξώγαμης οἰκογένειας, πού δέν στηρίζονται στόν γάμο.

Καί τό δίκαιο τό ἑλληνικό ποιά θέση παίρνει ἀπέναντι σ' αὐτά τά νέα φαινόμενα; Πρῶτα-πρῶτα οἱ διατάξεις τοῦ Οἰκογενειακοῦ δικαίου κατὰ κανόνα ἀναφέρονται στή νόμιμη, τήν παραδοσιακή οἰκογένεια. Ρυθμίζουν τίς σχέσεις ἑνός ζεύγους συζύγων μεταξύ τους καί μέ τά παιδιά τους ὅσο διαρκεῖ ὁ γάμος, ἀλλά καί ὅταν βρίσκεται σέ κρίση καί διαλύεται ἡ οἰκογένεια (π.χ. οἱ διατάξεις γιά τό διαζύγιο, τή γονική μέριμνα τῶν παιδιῶν, τή διατροφή τέως συζύγων καί παιδιῶν) (βλ. γενικῶς ἄρθρα 1386 ἐπ., 1505 ἐπ. ΑΚ).

Ρυθμίζουν ἀκόμη τή θετή οἰκογένεια, πού δημιουργεῖται μέ τήν υἰοθεσία, ἀλλά καί τή μονογονεϊκή οἰκογένεια, δηλαδή τή σχέση τῆς ἄγαμης μητέρας μέ τό παιδί της, καί τοῦ παιδιοῦ τοῦ γεννημένου ἐκτός γάμου μέ τόν φυσικό του πατέρα, ὅταν αὐτός τό ἀναγνωρίσει.

Ἡ ἐλεύθερη ἔνωση βρίσκεται, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, καταρχὴν ἐκτός τοῦ χώρου τοῦ δικαίου. Τό δίκαιο, ὅμως, δέν μπορεῖ νά μένει ἐπ' ἀπειρον ἀδιάφορο μπροστά σέ μιά πραγματική κατάσταση, ἡ ὁποία ἤδη, δειλά βέβαια, ἐγείρει αἴτημα γιά ἀνάλογη μεταχείριση, γιά ἀνάλογη ἐφαρμογή στήν ἐλεύθερη ἔνωση ὀρισμένων διατάξεων πού ἀφοροῦν στόν γάμο (κυρίως σέ θέματα οἰκονομικῆς κατοχύρωσης, φορολογικῆς μεταχείρισης, ἀσφαλιστικά, συνταξιοδοτικά κ.ά).

Ἄλλωστε ἤδη ἡ ρύθμιση τοῦ ν. 3089/2002, πού προανέφερα, θεσπίζοντας τή δυνατότητα πρόσβασης στήν τεχνητή γονιμοποίηση ἑνός ζεύγους πού συμβιώνει ἐκτός γάμου, ἀλλά καί τῆς μοναχικῆς γυναίκα, ἐκφράζει ἰδεολογικά τήν ἀποδοχή αὐτῶν τῶν ἐναλλακτικῶν μορφῶν τῆς οἰκογένειας. Οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν στήν οὐσία ἐναλλακτικές δυνατότητες γιά μιά εὐτυχισμένη οἰκογενειακή ζωή. Γιατί, τελικά, (κατά τή γνώμη μου) εἴτε μέ τόν ἕνα, εἴτε μέ τόν ἄλλο τρόπο, οἱ ἄνθρωποι δείχνουν ὅτι ἀποζητοῦν, ἐπιδιώκουν τή δημιουργία οἰκογένειας.

Ὅλες οἱ διαφορετικές ἐπιλογές τούς ὀδηγοῦν στήν κατάφαση τῆς οἰκογένειας, καταδεικνύουν πόσο ὁ τόσο παλιός αὐτός θεσμός ὄχι μόνο δέν παρακμάζει, ἀλλά ἀνθίσταται πάντα ἐνάντια σέ κάθε ἀντιξοότητα καί ἐξακολουθεῖ, ἐντονότερα ἴσως ἀπό ποτέ νά ἀποτελεῖ ἕνα καταφύγιο ἀνθρώπινης ζεστασιάς, στοργῆς, ψυχικῆς γαλήνης καί ἀπαντοχῆς, πού βοηθᾷ στήν ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας.